

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра філософії, біоетики та іноземних мов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ

01 вересня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФІЯ З ЦИКЛОМ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 221 «Стоматологія»

Освітньо-професійна програма: Стоматологія

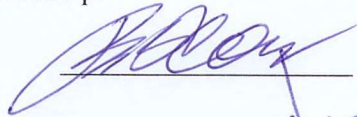
Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Стоматологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 221 «Стоматологія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленої Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2024 року).

Розробник:

завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов, д. філос. н., професор Ханжи В. Б.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри філософії, біоетики та іноземних мов.
Протокол № 1 від 26.08.2024 р.

Завідувач кафедри

Володимир ХАНЖИ

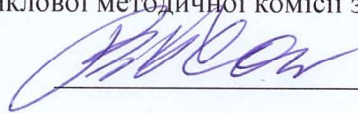
Погоджено із гарантом ОПП

Анатолій ГУЛЮК

Схвалено предметною методичною цикловою комісією з гуманітарних дисциплін ОНМедУ
Протокол № 1 від 27.08.2024 р.

Голова предметної циклової методичної комісії з гуманітарних дисциплін

Володимир ХАНЖИ

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість: Кредитів: 3 Годин: 90	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальність 221 «Стоматологія» Рівень вищої освіти другий (магістерський)	<i>Денна форма навчання</i>
		<i>Обов'язкова дисципліна</i>
		<i>Рік підготовки: I</i>
		<i>Семестр: I</i>
		<i>Лекції (10 год.)</i>
		<i>Семінарські (32 год.)</i>
		<i>Практичні (0 год.)</i>
		<i>Лабораторні (0 год.)</i>
		<i>Самостійна робота (48 год.)</i>
		<i>у т.ч. індивідуальні завдання (0 год.)</i>
		<i>Форма підсумкового контролю – залік</i>

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета: розвиток загальнонаукового та філософсько-методологічного типу мислення, формування філософської культури здобувача вищої освіти другого рівня та актуалізація професійної та громадянської свідомості майбутньої лікарської еліти, формування здатностей діяти на основі етичних міркувань, соціально відповідально та свідомо, цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність, а також оволодіння сукупністю епістемологічних та етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження професійної (зокрема наукової) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та / або професійних досягнень.

Завдання:

1. Навчити самостійно орієнтуватись в палітрі філософських напрямків, течій і шкіл.
2. Сформувати вміння співвідносити філософські, світоглядні ідеї та теорії з практикою суспільного життя, професійною діяльністю в галузі охорони здоров'я.
3. Створити належну теоретичну основу для вільного світоглядного самовизначення людини.
4. Ознайомити з цілісним, інтегративним характером знань про навколишній світ.
5. Навчити використовувати світоглядну та методологічну функції філософії при засвоєнні гуманітарних, загальноосвітніх, фундаментальних та прикладних дисциплін.
6. Створити умови для виходу за межі вузькопрофесійної підготовки.
7. Дати можливість зрозуміти принципову важливість для кожної людини її духовної самоідентифікації, громадянської й професійної самоідентифікації на засадах гуманізму та культури.
8. Визначити основні принципи і правила академічної доброчесності; прояснити епістемологічний та етико-правовий аспекти академічної доброчесності;
9. Надати класифікацію порушень академічної доброчесності, розуміння недопущення академічного плагіату та інших проявів неетичності в професійній (зокрема науковій) діяльності.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

- Інтегральної (ІК):

Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі і проблеми в галузі охорони здоров'я за спеціальністю «Стоматологія», у професійній діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується комплексністю та невизначеністю умов та вимог.

- Загальних (ЗК):

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 10. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 16. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 16. Формувати цілі та визначати структуру особистої діяльності на підставі результату аналізу певних суспільних та особистих потреб.

ПРН 18. Усвідомлювати та керуватися у своїй діяльності громадянськими правами, свободами та обов'язками, підвищувати загальноосвітній культурний рівень.

ПРН 19. Дотримуватися вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

- особливості філософського типу мислення, структуру та функції філософії;
- основні системи категорій та принципів, що стосуються сутності, структури, розвитку та функціонування світу, людини та результатів їхньої коеволюції;
- базові поняття загальнонаукової методології, класифікації методів пізнання;
- фундаментальні детермінанти становлення історії та розвитку суспільства (зокрема онтологічні, гносеологічні, антропологічні та етико-аксіологічні підстави).

Розуміти:

- співвідношення філософії з наукою, мистецтвом та релігією;
- цілісний та процесуальний характер пізнавальної діяльності;
- різницю між світоглядною та методологічною функціями наукового (зокрема стоматологічного) знання;
- основні принципи і правила академічної доброчесності;
- ціннісне підґрунтя виникнення глобальних проблем людства.

Вміти:

- орієнтуватися в основних філософських течіях минулого і сучасності;
- диференціювати філософські передумови у різних системах знання;
- застосовувати філософські знання для розуміння культурних (національних, релігійних тощо) особливостей світоглядів різних людей.

Володіти навичками:

- логічного та критичного мислення;
- аналізу сучасних філософських проблем та вчень;
- дефініції загальнонаукових та філософських понять;
- постійного збагачення загальнонаукового та філософського тезаурусу;
- реферування першоджерел та наукових публікацій;
- синтезування набутих знань у цілісне світосприйняття та світорозуміння;
- ведення діалогу та дискусії;
- викладання міркувань логічно, систематично та аргументовано;
- виявлення різних проявів академічної недоброчесності та запобігання таким.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Філософія як світогляд. Специфіка філософського знання

Філософія як фундаментальна гуманітарна дисципліна, що вивчає загальні закономірності функціонування світу, людини та їх взаємовідношень, загальні методи їх пізнання заради ефективної діяльності людини.

Філософія в системі світоглядних знань про світ та людину. Місце філософії в системі культури та науки. Зв'язок філософії з іншими галузями людського знання.

Специфіка філософського знання. Основні проблеми філософії. Матеріалізм та ідеалізм – основні напрями розвитку філософії: їх спільність та суттєва відмінність. Проблема ефективного пізнання світу та людини, їх історичних відношень як проблема філософії. Основні функції філософії: світоглядна, гносеологічна, логіко-методологічна, аксіологічна.

Світогляд і філософська культура сучасного лікаря-стоматолога. Союз наукової філософії та природничих, медичних, технічних і гуманітарних наук у розв'язанні актуальних проблем сучасного наукового пізнання та суспільного розвитку.

Тема 2. Філософія стародавніх часів та середньовіччя

Веди – джерела філософської та релігійної думки Стародавньої Індії. Ортодоксальні та неортодоксальні школи. Буддизм: виникнення, розвиток, сучасний стан, основні ідеї. Школа лоаята. Етика конфуціанства. Поняття «Дао» в давньокитайській філософії. Даосизм: виникнення та еволюція. Етичний ідеал даосизму. Традиційні ідеї східної філософії. Сучасна східна філософія та самопізнання людини. Космос і людина.

Передумови та джерела виникнення античної філософії, її періодизація. Виникнення матеріалістичної та ідеалістичної тенденцій, становлення діалектики. Космоцентризм – одна з найважливіших особливостей філософії античного періоду. Перші грецькі філософи: пошук першооснови всього існуючого. Мілетська школа. Діалектика Геракліта. Вчення Піфагора про число та «гармонію сфер». Проблема буття та руху у вченні елеатів (Парменід, Зенон). Антропологічна лінія в античній філософії. Софісти та Сократ. Об'єктивний ідеалізм в давньогрецькій філософії: платонівське вчення про «світ ідей» та «світ речей». Атомістичний матеріалізм Демокрита. Онтологія Аристотеля, логічна система філософа. Філософія еллінізму: епікурейська етика, вчення кініків та кіренаїків, стоїцизм, скептицизм.

Духовні орієнтири європейської середньовічної філософії, її релігійний характер. Особливості філософії Середньовіччя: теоцентризм, схоластичність. Патристика та схоластика. Релігійний фаталізм та спроби його подолання. Вчення Августина Аврелія та Боеція. Дискусія про природу універсальї. Філософія Фоми Аквінського та її продовження в неотомізмі. Питання про співвідношення віри та розуму. Докази буття Бога. Проблема теодицеї. Середньовічна містика.

Тема 3. Розвиток філософського знання від Ренесансу до Новітнього часу

Гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Антропоцентризм – тенденція епохи. Проблема людини у творчості італійських гуманістів («Флорентійська академія». Вчення М.Фічіно, П. делла Мірандолли). Філософія Леонардо да Вінчі. Н.Кузанський та «вчене незнання». Пантеїстичні тенденції в філософії Ренесансу. Протиборство схоластики та Дж.Бруно. М.Монтень та випробування гуманізму. Філософія політики Н.Макіавеллі.

Наукова революція XVI-XVII століть та її роль у формуванні нової картини світу. Проблема методу пізнання. Емпіризм та раціоналізм (Ф.Бекон та Р.Декарт). Сенсуалізм Дж.Локка. Онтологія Нового часу: дуалізм та монізм (Р.Декарт та Б.Спіноза). Жорсткий детермінізм і заперечення свободи волі людини у філософії Б.Спінози. Механіцизм як одна з сторін філософської думки XVII-XVIII ст.: вчення Т.Гоббса, французький матеріалізм (П.Гольбах, Ж.Ламетрі, Д.Дідро). Французьке Просвітництво. Суб'єктивістська тенденція філософії Нового часу: Дж.Берклі, Д.Юм.

Філософія І.Канта. Ідеалізм І.Г.Фіхте. Об'єктивний ідеалізм Г.В.Ф.Гегеля. Розробка теорії діалектики. Гегелівське розуміння світової історії. Філософія мистецтва Ф.В.Й.Шеллінга. Критика філософії Гегеля Л.Фейєрбахом. Антропологічний матеріалізм. Філософія К.Маркса і Ф.Енгельса

(діалектико-матеріалістична філософія). Діалектичні закони як закони розвитку природи, людського мислення та суспільства. Матеріалістичне розуміння історії.

Пошук нових орієнтирів в філософії. Позитивізм О.Конта. Ірраціоналізм. Волонтаризм А.Шопенгауера та Ф.Ніцше. Екзистенціалізм і персоналізм: загальна характеристика. Вчення М.Хайдеггера, А.Камю, Ж.-П.Сартра. Релігійна філософія. Неотомізм. Неопозитивізм та постпозитивізм про нові орієнтири філософського знання. «Критичний раціоналізм» Р.Поппера. Поняття «парадигми» у вченні Т.Куна. Філософія історії та культури О.Шпенглера.

Вітчизняна філософія в руслі розвитку світової філософської культури, її джерела. Філософія періоду Київської Русі. Виникнення професійної філософії (ренесансний гуманізм і реформаторські ідеї). Розповсюдження ідей Просвітництва у другій половині XVII ст. Братські школи. Києво-Могилянська академія. Філософська думка Петра Могили, Феофана Прокоповича. Вчення Г.С.Сковороди. Академічна філософія XIX століття. Суспільно-філософське направлення в українській думці другої пол. XIX – поч. XX ст. Вчення М.І.Костомарова, П.О.Куліша, Т.Г.Шевченка, М.П.Драгоманова, І.Я.Франка, Лесі Українки. Нова українська філософія XX ст. Радянський та пострадянський періоди розвитку вітчизняної філософської думки.

Тема 4. Категорія «буття» в філософії. Основні форми буття. Специфіка людського буття.

Категорія буття як вихідне філософське поняття, його світоглядне та методологічне значення. Розвиток змісту проблеми буття та його структури в історії філософії. Структура буття: об'єктивна та суб'єктивна реальність Сучасне філософське тлумачення структури та існування світу, людини, суспільства, духовного.

Світ як сукупна реальність, єдність матеріального та духовного, природи та людини. Проблема людського начала, способи людської буттєвості.

Буття людини як єдність об'єктивної та суб'єктивної реальності. Буття людини – єдність тіла та духа. Природа, сутність та призначення людини. Діалектика природного, біологічного та соціального в людині. Людина (індивід, особа, особистість, індивідуальність) та суспільство. Буття людини як основна проблема екзистенціалізму.

Критика біологізаторських та соціологізаторських тлумачень людини. Види соціальної діяльності людини як прояв її буття та еволюції. Лікувально-профілактична діяльність суспільства як вид діяльності людини.

Буття духовного як вищої, специфічно людської форми відображення матеріальної дійсності та міжособистісного спілкування заради реалізації своїх вітальних, соціальних та психологічних потреб.

Взаємодія інтелекту, волі та емоцій у діяльності людини. Реальність думок та вчинків людини у соціальному просторі.

Тема 5. Філософська проблема матерії та її основних характеристик.

Категорія «матерія» та її фундаментальне значення в матеріалістичній філософії і науковому пізнанні. Сучасна наука про будову (структуру) і властивості об'єктивного світу та категорія матерії. Людський організм як матеріальна система, органічна єдність природного, біологічного та соціального – об'єкт лікарської діяльності.

Поняття «рух». Різноманітність форм руху, їх класифікація. Сутність біологічної форми руху, критика механістичного та віталістичного її розуміння. Життєдіяльність людського організму в аспекті єдності всіх форм руху матерії. Простір та час як основні форми та атрибути матерії. Розвиток природничо-наукових уявлень про простір та час. Теорія відносності про єдність матерії, руху, простору, часу. Біологічний простір та час, його матеріалістичне розуміння. Матеріальна єдність світу. Сучасна наука про системно-структурну організацію матеріального світу. Проблема змінюваності світу та розвитку його. Місце синергетики в поясненні світу.

Тема 6. Свідомість як філософська проблема

Категорія «свідомість»: її науковий, філософський зміст, ставлення матеріалізму та ідеалізму до проблеми свідомості. Критичний аналіз концепцій свідомості: гілозоїзм, вульгарний матеріалізм, фройдизм, біхевіоризм, психологічний напрям. Природничо-науковий аспект

свідомості: взаємозв'язок фізіологічного та психічного. Психіка та свідомість людини. Духовність та свідомість людини. Соціально-філософський аспект проблеми свідомості. Соціальна сутність свідомості. Свідомість як ідеальне відображення матеріального. Психофізична проблема (від Декарту до нейронауки).

Свідомість та мова. Проблема співвідношення мови та реальності (лінгвістичний поворот, структура мови, знакові системи, структура знаку, гіпотези лінгвістичної та онтологічної відносності, онтологія як семантика).

Структура свідомості. Ознаки свідомості. Самосвідомість. Свідоме та несвідоме в психіці людини. Фройдизм та неофройдизм в поясненні структури людської психіки та природи і ролі підсвідомого.

Психосинергетична концепція: свідомість як система, що саморозвивається. Місце психотерапії у структурі лікувальної діяльності.

Тема 7. Пізнання як філософська проблема. Проблема істинності знань.

Пізнання світу як філософська проблема: різні філософські підходи до тлумачення сутності пізнання.

Суб'єкт та об'єкт пізнання. Проблема суб'єкта в контексті сучасного наукового дискурсу. Ідея «людиномірності» світу. Соціально-історична природа пізнання. Практика як основа, рушійна сила та мета пізнання, її основні види практики. Єдність теорії та практики. Пізнання як творчість.

Діалектичний характер пізнання: його рівні та форми. Чуттєве пізнання та абстрактне мислення: їх можливості та обмеженість. Інтуїція – специфічний вид синтезу раціонального та чуттєвого пізнання.

Проблема пізнаваності світу в історії філософії. Скептицизм, агностицизм та гносеологічний оптимізм у ставленні до можливостей пізнавальної діяльності людини. Ідеалістична та матеріалістична гносеологія. Раціоналізм та ірраціоналізм. Криза класичної концепції раціональності. Причини актуалізації ірраціоналізму. Сучасний філософський дискурс про методологічну культуру.

Істина та заблудження. Різноманітність концепцій істини. Діалектика абсолютного та відносного в пізнанні. Абсолютна та відносна істини. Наукова істина – вища форма розвитку знань.

Аналіз емпіричних та апіорних істин (концепції Ф.Бекона, Р.Декарта, І.Канта). Конвенціоналізм. Попперівське тлумачення відносності істини. Критика догматизму та релятивізму. Конкретність істини. Істина в теоретичному пізнанні. Цінність істини в природничо-науковому та соціальному пізнанні. Плюралізм та істина.

Тема 8. Методологія наукового пізнання.

Історія наукового пізнання (етапи: класичний, некласичний, постнекласичний), зміна місця та ролі суб'єкта пізнання в ньому. Наукові знання: поняття, системи понять (дисциплінарні, комплексні). Філософсько-методологічні знання.

Специфіка наукового пізнання. Рівні наукового пізнання: емпіричний та теоретичний. Форми організації та розвитку наукового пізнання: проблема, науковий факт, ідея, гіпотеза, теорія. Проблема класифікації методів пізнання. Методи емпіричні та теоретичні, конкретно-наукові, загальнонаукові та загально-філософські. Герменевтичні можливості пізнання.

Діалектика як метод пізнання та відповідна теорія. Історичні типи діалектики (стихійна, діалектика як формальна логіка, ідеалістична, матеріалістична). Альтернативність діалектичного та метафізичного методів пізнання. Використання діалектичного і метафізичного пізнання в історії науки. Категорії, закони, принципи діалектики. Причини негативного ставлення до діалектики, подолання однобічності в оцінці місця та ролі діалектичного підходу в пізнанні. «Негативна діалектика».

Системний метод та системний підхід. Системний підхід та системне мислення у різноманітних наукових дисциплінах ХХ ст. (структуралізм, семіотика, гештальт-теорії, структурно-функціональний підхід, загальна теорія систем, кібернетика, теорія інформації, теорії динамічних систем, теорія дисипативних структур, синергетика, теорія автопоезу та ін.). Проблема дефініції поняття системи. Системні дескриптори (концепт, структура, субстрат) та системні параметри (цілісність, складність, регенеративність, іманентність, варіативність, гомогенність,

мінімальність та ін.). Системні закономірності. Синергетика як метод пізнання систем, що самоорганізуються. Методи дослідження на тлі сучасних наукових уявлень про людину як багаторівневу систему, що самоорганізується та саморегулюється.

Тема 9. Предмет філософії релігії. Класифікація релігійних вірувань

Поняття «філософія релігії» його широке та вузьке значення. Співвідношення філософії та релігії, історична обумовленість їх зв'язку. Теологічний та науковий підходи у вирішенні питання про сутність та природу релігії.

Структурні елементи релігії. Релігійна свідомість як форма суспільної свідомості, її специфіка. Релігійний культ як реалізація релігійних ідей в сфері практичної діяльності, задоволенні релігійних потреб віруючих, його функції. Релігійні організації – об'єднання віруючих, для яких характерна спільність вірувань та культової діяльності. Типи релігійних організацій. Функції релігійних організацій.

Соціальні функції релігії: світоглядна, компенсаторна, регулятивна, комунікативна та інтегративна.

Класифікація релігійних вірувань. Поняття світових релігій.

Буддизм, його першоджерела. Чотири істини Будди та "благородний" шлях спасіння. Близькість буддизму з системою медицини та вченням Йоги. Поняття "сансара", "карма", "дхарма", "нірвана" як основа філософських засад буддизму. Напрямки в буддизмі.

Християнство: основи віровчення, догматики та культу. Структурний та змістовний аналіз Біблії. Напрямки в християнстві: католицизм, православ'я, протестантизм. Християнство в Україні: історія та сучасність.

Іслам: основи віровчення та культу. Коран – священна книга мусульман. Основні напрямки в ісламі. Політизація ісламу та ісламізація політики, модерністські тенденції в сучасну епоху.

Онтологія та антропологія релігії. Ідеї подвоєння світу, буття Бога. Абсолюту. Докази буття Бога в християнстві. Питання про походження світу та його есхатологічні перспективи. Значення та місце людини в різних релігійних системах. Релігійні теорії походження людини. Ідея христогенезу Тейяра де Шардена. Недосконалість людської істоти: гріх, страждання, смерть. Вчення про спокуту та спасіння. Божий промисел та свобода людської волі. Теодіцея та антроподіцея. Призначення людини та сенс людського існування в світі. Розуміння проблем людини сучасними теологами-модерністами.

Гносеологія та аксіологія релігії. Проблема можливості пізнання в релігії. Пізнання раціональне та пізнання ейдетичне (пізнання серцем). Релігійна істина як предмет віри та даність, що не підлягає визначенню та обґрунтуванню. Проблема богопізнання в богослов'ї та філософії релігії. Неотомізм про «гармонію віри та розуму», науки та релігії. Релігійна етика.

Тема 10. Культура як філософська проблема

Поняття культури. Культура як форма людських цінностей та спосіб самореалізації індивідів у суспільстві, спосіб їх буття. Культура як передумова та зміст цивілізації та відносно автономна сфера суспільного виробництва. Функції культури: аксіологічна, комунікативна, регуляторна.

Духовна культура людства як відображення суспільного буття, історичного досвіду та вищий регулятор соціальної діяльності людей.

Духовні цінності як форми ідеального (духовного) освоєння світу та людини (наукові, етичні, естетичні) та як сукупність знань, традиції, система освіти та виховання, мова (національна, спеціально-наукова, машинна) та засоби духовної комунікації.

Розвиток культури та проблема її кризи в сучасному суспільстві.

Культура та загальнолюдські цінності. Цінність життя та здоров'я людини – культурницький зміст та соціальна потреба.

Глобальні проблеми сучасної цивілізації.

Тема 11. Поняття, загальні принципи та правила академічної доброчесності

Академічна доброчесність як сукупність епістемологічних та етичних принципів, а також визначених законом правил в системі загальноосвітньої підготовки.

Фундаментальні підстави, що забезпечують реалізацію норм академічної доброчесності, – принципи верховенства права, законності, демократизму, пріоритетності прав і свобод людини та

громадянина як фундаментальні академічної доброчесності, рівноправності, науковості, професіоналізму та компетентності, партнерства та взаємодопомоги, поваги та взаємної довіри, відкритості та прозорості, усвідомленої відповідальності.

Епістемологічний та етико-правовий аспекти академічної доброчесності.

Тема 12. Знання та його сателіти.

Критерії науковості та академічна доброчесність у науковій діяльності

Варіанти визначення поняття «знання». Співвідношення знання й віри. Ознаки раціонального знання.

Демаркація наукового та позанаукового знання. Основні закономірності становлення наукового знання. Принципи верифікації та фальсифікації. Критерії науковості (раціональність, відтворюваність емпіричного матеріалу, емпірична (досвідна, практична) перевірюваність, загальнозначущість та ін.) і академічна доброчесність.

Академічна доброчесність як спосіб забезпечення недопущення позанаукових та псевдонаукових елементів у дослідження вченого. Етика науковця і правове обґрунтування його взаємовідносин з учасниками освітнього процесу під час навчання, викладання та проведення професійної (зокрема наукової) діяльності.

Тема 13. Порушення академічної доброчесності.

Антиплагіатні заходи. Правила цитування та посилання

Академічна доброчесність в аспектах професіоналізму та компетентності наукової діяльності.

Порушення академічної доброчесності: основні види. Відповідальність за порушення академічної доброчесності. Творча сутність наукової діяльності.

Наукова новизна та інтелектуальна власність. Авторське право та антиплагіатні заходи в професійному (зокрема науково-стоматологічному) середовищі.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин			
	Усього	у тому числі		
		л	п/с	СРС
Тема 1. Філософія як світогляд. Специфіка філософського знання.	6		2	4
Тема 2. Філософія стародавніх часів та середньовіччя.	10	2	4	4
Тема 3. Розвиток філософського знання від Ренесансу до Новітнього часу.	10	2	4	4
Тема 4. Категорія буття в філософії. Основні форми буття. Специфіка людського буття.	8	2	2	4
Тема 5. Філософська проблема матерії та її основних характеристик.	6		2	4
Тема 6. Свідомість як філософська проблема.	6		2	4
Тема 7. Пізнання як філософська проблема. Проблема істинності знань.	7		4	3
Тема 8. Методологія наукового пізнання	8	2	2	4
Тема 9. Предмет філософії релігії. Класифікація релігійних вірувань.	5		2	3
Тема 10. Культура як філософська проблема.	6		2	4
Тема 11. Поняття, загальні принципи та	7	2	2	3

правила академічної доброчесності.				
Тема 12. Знання та його сателіти. Критерії науковості та академічна доброчесність у професійній (зокрема науковій) діяльності.	6		2	4
Тема 13. Порушення академічної доброчесності. Антиплагіатні заходи. Правила цитування та посилання.	5		2	3
Усього годин	90	10	32	48

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ / СЕМІНАРСЬКИХ / ПРАКТИЧНИХ / ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

5.1. Теми лекційних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Лекція 1. Філософія стародавніх часів та середньовіччя.	2
2.	Лекція 2. Розвиток філософського знання від Ренесансу до Новітнього часу.	2
3.	Лекція 3. Категорія буття в філософії. Основні форми буття. Специфіка людського буття.	2
4.	Лекція 4. Методологія наукового пізнання.	2
5.	Лекція 5. Поняття, загальні принципи та правила академічної доброчесності.	2
Усього годин		10

5.2. Теми семінарських занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Філософія як світогляд. Специфіка філософського знання.	2
2.	Філософія стародавніх часів та середньовіччя.	4
3.	Розвиток філософського знання від Ренесансу до Новітнього часу.	4
4.	Категорія буття в філософії. Основні форми буття. Специфіка людського буття.	2
5.	Філософська проблема матерії та її основних характеристик.	2
6.	Свідомість як філософська проблема.	2
7.	Пізнання як філософська проблема. Проблема істинності знань.	4
8.	Методологія наукового пізнання.	2
9.	Предмет філософії релігії. Класифікація релігійних вірувань.	2
10.	Культура як філософська проблема.	2
11.	Поняття, загальні принципи та правила академічної доброчесності.	2
12.	Знання та його сателіти. Критерії науковості та академічна доброчесність у професійній (зокрема науковій) діяльності.	2
13.	Порушення академічної доброчесності. Антиплагіатні заходи. Правила цитування та посилання.	2
Усього годин		32

5.3. Теми практичних занять

Практичні заняття не передбачені.

5.4. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
1.	Філософія як світогляд. Специфіка філософського знання / підготовка до семінару (написання есе).	4
2.	Філософія стародавніх часів та середньовіччя / підготовка до семінару (до письмової контрольної роботи; написання реферату).	4
3.	Розвиток філософського знання від Ренесансу до Новітнього часу / підготовка до семінару (до письмової контрольної роботи; написання реферату).	4
4.	Категорія буття в філософії. Основні форми буття. Специфіка людського буття / підготовка до семінару (до дискусії, усного опитування).	4
5.	Філософська проблема матерії та її основних характеристик / підготовка до семінару (до усного опитування, бесіди чи дискусії).	4
6.	Свідомість як філософська проблема / підготовка до семінару (до усного опитування, дискусії, бесіди)	4
7.	Пізнання як філософська проблема. Проблема істинності знань / підготовка до семінару (до усного опитування, бесіди, дискусії).	3
8.	Методологія наукового пізнання / підготовка до семінару (до опитування, дискусії, бесіди).	4
9.	Предмет філософії релігії. Класифікація релігійних вірувань / підготовка до семінару (до опитування, бесіди чи дискусії).	3
10.	Культура як філософська проблема / підготовка до семінару (до усного опитування, бесіди чи дискусії).	4
11.	Поняття, загальні принципи та правила академічної доброчесності / підготовка до семінару (до усного опитування, бесіди, дискусії).	3
12.	Знання та його сателіти. Критерії науковості та академічна доброчесність у професійній (зокрема науковій) діяльності / підготовка до семінару (до письмової контрольної роботи; написання реферату).	4
13.	Порушення академічної доброчесності. Антиплагіатні заходи. Правила цитування та посилання / підготовка до семінару (до усного опитування, бесіди, дискусії).	3
	Усього годин	48

7. ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції: пояснювально-ілюстративні та проблемного викладу.

Семінарські заняття: пояснення, фронтальне опитування, дискусії, бесіди, уявний експеримент і т. п.

Самостійна робота: робота (конспектування, аналіз) з текстом (підручники, посібники, статті, монографії), участь у конференціях, наукових семінарах (доклад, участь у дискусії); написання тез конференцій, наукової статті (за бажанням здобувача).

8. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль: усне опитування, письмові роботи (тести, есе), оцінювання активності та логічної когерентності аргументації під час бесіди чи дискусії, розв'язання ситуативних логічних завдань, тестування.

Підсумковий контроль в дисципліні не передбачено.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на семінарському занятті:

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:

- методи: індивідуальне опитування за питаннями відповідної теми, участь здобувачів в

обговоренні проблемних ситуацій

- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

2. Оцінка теоретичних знань за темою заняття:

- методи: оцінювання виконання тестових завдань за відповідною темою
- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

Оцінка за одне семінарське заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

**Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти
під час поточного контролю**

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно «5»	Здобувач бере активну участь у семінарському занятті: демонструє глибокі знання історико-філософської бази, розуміє основні проблеми зі сфер онтології, епістемології, логіки, філософії та методології науки, етики, аксіології, академічної доброчесності; є активно задіяним в обговоренні проблемних ситуацій, вмє аргументовано захистити своє ставлення до певної проблеми; вмє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; спроможний вільно використовувати отриманні знання у своїй професійній сфері. Тестові завдання (за необхідності) виконані в повному обсязі, всі 100% відповідей на запитання є правильними, відповіді на відкриті питання – повні та обґрунтовані.
Добре «4»	Здобувач бере участь у семінарському занятті: демонструє належне володіння історико-філософською базою, філософською теорією сьогодення, але у відповіді присутні незначні помилки, які суттєво не змінюють загального ходу думки; у відповіді іноді наявна невпевненість у спробах прикладення загально-філософських положень до вирішення конкретно-наукових проблем, або, навпаки, розуміння сутності конкретних практичних завдань у підсумку не призводить до належного узагальнення; здобувач користується основною навчально-методичною та науковою літературою; висловлює власну думку з теми заняття. Тестові завдання (за необхідності) виконані в повному обсязі, не менш ніж 70% відповідей на запитання є правильними, у відповідях на відкриті питання наявні поодинокі помилки у визначеннях.
Задовільно «3»	Активна робота здобувача на семінарському занятті є епізодичною і чергується з відвертою пасивністю; відповідь переважно є репродуктивною і позбавленою належного розуміння, в ній наявні значні прогалини в знанні історії філософії, плутанина в осмисленні фундаментальних загально-філософських питань; здобувач затрудняється навести приклади, що мали б конкретизувати відповідь. Тестування (за необхідності) виконано в повному обсязі, не менш ніж 50% відповідей є правильними, відповіді на відкриті питання є поверхневими, з явними суттєвими помилками у визначеннях і логіці викладення.
Незадовільно «2»	Здобувач на семінарському занятті є лише спостерігачем, він не виступає і не задає питань, незацікавлений у вивченні матеріалу; не здатен відповісти на питання навіть на рівні репродуктивного відтворювання матеріалів методичного посібника або лекції; питання від викладача, що мали б наводити на думку, не є для нього зрозумілими; відсутня елементарна здатність типізувати філософські вчення за ознаками часу та місця походження. Тестування не виконано.

Здобувач отримує залік за умови виконання вимог навчальної програми та за наявності середнього балу за поточну навчальну діяльність не менше 3,00.

9. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінка за дисципліну складається на 100% з оцінки за поточну успішність.

Поточна успішність розраховується як середній поточний бал, тобто середнє арифметичне всіх отриманих здобувачем вищої освіти оцінок за традиційною шкалою, округлене до двох знаків після коми.

Здобувачі вищої освіти отримують залік за умови відсутності академічної заборгованості і наявності середнього балу за поточну навчальну діяльність не менше 3,00.

Середній бал за дисципліну конвертується у бали за багатобальною шкалою (200-бальною шкалою) та переводиться у національну оцінку.

Конвертація середнього балу в 200-бальну оцінку виконується інформаційно-технічним відділом Університету програмою «Контингент» за формулою: середній бал за дисципліну $\times 40$ (отримана оцінка округлюється до цілих).

Таблиця конвертації багатобальної оцінки у національну (традиційну):

Оцінка за 200-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
185–200	Відмінно («5»)
151–184	Добре («4»)
120–150	Задовільно («3»)
Нижче 120	Незадовільно («2»)

За рейтинговою шкалою *ECTS* оцінюються досягнення здобувачів вищої освіти з освітньої компоненти, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів, шляхом ранжування, а саме:

Конвертація традиційної оцінки з дисципліни та суми балів за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус навчальної дисципліни
- Методичні розробки до лекцій
- Методичні розробки до семінарських занять
- Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти

11. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗА ТЕМАТИКОЮ ДИСЦИПЛІНИ

1. Поняття світогляду. Історичні типи та структура світогляду. Філософія в системі світоглядних знань про світ та людину.
2. Предмет філософії. Зв'язок філософії та науки. Основні функції філософії.
3. Філософія стародавньої Індії. Веди – джерела філософської та релігійної думки Стародавньої Індії.
4. Ортодоксальні школи Стародавньої Індії.
5. Буддизм: виникнення, розвиток, сучасний стан. Школа локаята.
6. Етика конфуціанства.

7. Поняття «Дао» в давньокитайській філософії. Даосизм: виникнення та еволюція.
8. Передумови та джерела виникнення античної філософії.
9. Мілетська школа (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен). Діалектика Геракліта.
10. Вчення Піфагора про число та «гармонію сфер». Проблема буття та руху у вченні елеатів (Парменід, Зенон).
11. Антропологічна лінія в античній філософії. Софісти та Сократ.
12. Об'єктивний ідеалізм в давньогрецькій філософії: платонівське вчення про «світ ідей» та «світ речей».
13. Онтологія Аристотеля. Логічна система філософа.
14. Порівняльний аналіз атомістичних концепцій Епікура та Демокріта. Епікурейська етика.
15. Стоїцизм. Фаталістична тенденція вчення стоїків. Скептицизм про сумнівність можливості достовірного, повного пізнання світу.
16. Епоха пізнього еллінізму. Філософські джерела виникнення християнства.
17. Релігійний фаталізм та спроби його подолання. Вчення Августина Аврелія та Боеція.
18. Проблема теодицеї. Естетичний та етичний варіанти її вирішення.
19. Дискусія про природу універсалій.
20. Філософія Томи Аквінського та її продовження в неотомізмі.
21. Гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Проблема людини у творчості італійських гуманістів.
22. Натуроцентристська тенденція філософії епохи Відродження. Вчення Дж. Бруно.
23. Наукова революція XVI-XVII століть та її роль у формуванні нової картини світу.
24. Проблема методу пізнання. Емпіризм та раціоналізм. Філософія Ф. Бекона про оптимальний шлях пізнання. Методологічна система Р. Декарта.
25. Онтологія Нового часу: дуалізм та монізм (Р.Декарт та Б.Спіноза).
26. Жорсткий детермінізм і заперечення свободи волі людини у філософії Б.Спінози.
27. Механіцизм як одна з сторін філософської думки XVII-XVIII ст.: вчення Т.Гоббса, французький матеріалізм (П.Гольбах, Ж.Ламетрі, Д.Дідро).
28. Суб'єктивістська тенденція філософії Нового часу: Дж.Берклі, Д.Юм.
29. Вчення І.Канта про пізнання, поняття апіорного та апостеріорного знання. Кант про дуалізм природного і морального в людині.
30. Об'єктивний ідеалізм Г.В.Ф.Гегеля. Розробка теорії діалектики.
31. Критика філософії Гегеля Л.Фейєрбахом.
32. Діалектико-матеріалістична філософія: від гегельянства до радикального оновлення філософії.
33. Пошук нових орієнтирів в філософії. Позитивізм О.Конта.
34. Волонтаризм А.Шопенгауера та Ф.Ніцше.
35. Екзистенціалізм. Вчення М.Гайдеггера, А.Камю, Ж.-П.Сартра.
36. Поняття «парадигми» у вченні Т.Куна. «Критичний раціоналізм» К.Поппера.
37. Києво-Могилянська академія. Філософська думка Петра Могили, Феофана Прокоповича.
38. Г.С.Сковорода про три світи та дві натури. Концепція «спорідненої праці».
39. Академічна філософія XIX століття. «Філософія серця» П.Юркевича.
40. Суспільно-філософське направлення в українській думці другої пол. XIX – поч. XX ст. Вчення Т.Г.Шевченка, М.П.Драгоманова, І.Я.Франка, Лесі Українки.
41. Українська філософія XX ст. (М.С.Грушевський, В.К.Винниченко, В.І.Вернадський).
42. Західництво та слов'янофільство. Філософія Всеєдності В.С.Соловйова.
43. Вчення М.О.Бердяєва про свободу та творчість.
44. Категорія буття як вихідне філософське поняття, його світоглядне та методологічне значення.
45. Буття духовне та матеріальне. Структура буття: об'єктивна та суб'єктивна реальність.
46. Природа, сутність та призначення людини. Діалектика духовного, біологічного та соціального в людині. Людина (індивід, особа, особистість, індивідуальність) та суспільство.
47. Категорія «матерія» та її фундаментальне значення в філософії та науковому пізнанні.
48. Поняття «рух». Різноманітність форм руху, їх класифікація.
49. Простір та час: субстанції чи реляції? Концепції І. Ньютона та А. Ейнштейна.
50. Проблема вектору часу: класичне, некласичне та постнекласичне вирішення.
51. Проблема змінюваності світу та його розвитку. Місце синергетики в поясненні світу.

52. Структура та ознаки свідомості. Самосвідомість. Свідоме та несвідоме в психіці людини. Свідомість та мова.
53. Суспільство як складна об'єктивна система, що саморозвивається. Структура суспільства. Форми суспільної свідомості.
54. Етична свідомість. Мораль і медицина. Принципи та особливості лікарської етики та медичної деонтології.
55. Проблема пізнаваності світу в історії філософії.
56. Шляхи і способи пізнавального освоєння світу. Сучасна філософська позиція щодо джерела знань, критика крайніх підходів.
57. Істина та заблудження. Різноманітність концепцій істини. Істина в медичному пізнанні.
58. Специфіка наукового пізнання. Форми організації та розвитку наукового пізнання: проблема, науковий факт, ідея, гіпотеза, теорія, парадигма.
59. Класифікація методів пізнання.
60. Діалектика як метод пізнання та відповідна теорія. Історичні типи діалектики.
61. Категорії, закони, принципи діалектики.
62. Синергетика як метод пізнання систем, що самоорганізуються.
63. Історія як процес розвитку людства. «Моністичний підхід» у вирішенні проблеми сенсу історії.
64. Поняття культури. Культура і цивілізація. «Цивілізаційний підхід» у вирішенні проблеми сенсу історії.
65. Поняття глобальних проблем цивілізації та пошуки шляхів їх вирішення.
66. Класифікація форм релігійних вірувань.
67. Світові релігії: буддизм, християнство, іслам.
68. Напрямки в християнстві: католицизм, православ'я, протестантизм.
69. Іслам: основи віровчення та культу. Основні напрямки в ісламі.
70. Релігія як світоглядна система. Структурні елементи релігії. Функції релігії.
71. Нормативно-правова база академічної доброчесності.
72. Епістемологічний та етико-правовий аспекти академічної доброчесності.
73. Демаркація наукового та позанаукового знання. Критерії науковості та академічна доброчесність у професійній (зокрема науковій) діяльності.
74. Порухення академічної доброчесності: основні види. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.
75. Наукова новизна та інтелектуальна власність. Авторське право та антиплагіатні заходи в науковому середовищі.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнародний фонд дослідження освітньої політики» ; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. — К. : Таксон, 2016. — 234 с.
2. Запорожан В. Н. Етика розуму в добу технологічних викликів / В. Н. Запорожан, І. А. Доннікова, В. Б. Ханжи // Біоетика: від теорії до практики / відп. ред. О. О. Кришталь. — Київ : ВД «Авіцена», 2021. — С. 17–28. <https://philarchive.org/archive/KRYBFT>
3. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти III-IV рівнів акредитації / В. Л. Петрушенко. — 4-е вид., випр. і доп. — Київ : Каравела ; Львов : Новий Світ-2000, 2021. — 539 с. : іл. <https://library.odmu.edu.ua/catalog/498891>
4. Філософія основних сфер і напрямів людської життєдіяльності : навчальний словник-довідник / За наук. ред. д. філос. наук., проф. В. Л. Петрушенка. — Львів : Новий Світ-2000, 2022. — 342 с. <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/12836>
5. Хамітов Н. В. Історія філософії : проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології [Текст] : навч. посіб. зі словником / Н. В. Хамітов, Л. Н. Гармаш, С. А. Крилова ; під ред. Н. В. Хамітова ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — 5-е вид., перероб. та доп. — Київ : КНТ, 2017. — 393 с. <https://library.odmu.edu.ua/catalog/451270>

Додаткова:

1. Борисова О. В. Соціальна антропологія : навчальний посібник / О. В. Борисова ; Луганський нац. аграрний ун-т. — Київ : Кондор, 2016. — 223 с.
2. Петрушенко В. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) – Навчальний посібник / Віктор Петрушенко. — 2-ге вид., випр. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. — 596 с.
3. Петрушенко В. Філософія і методологія науки – Навчальний посібник / Віктор Петрушенко ; вид. 2-ге, випр. і доп. — Львів : Новий Світ – 2000, 2021. — 200 с.
4. Троцька В. Запобігання та виявлення плагіату у вищій освіті (за матеріалами досліджень ЄС та України) / В. Троцька // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2016. — № 6. — С 29–38.
5. Філософія науки : підручник / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, В. Л. Чуйко та ін. ; за ред. І. С.Добронравової. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. — 255 с.
6. Ханжи В. Б. Виникнення та становлення людини у теорії еволюціонізму: суперечливі моменти та критичні стріли / В. Б. Ханжи // Перспективи. Соціально-політичний журнал. — 2024. — № 2. — С. 46–57. <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/15876>
7. Ханжи В. Б. Часовий вимір векторів свободи волі в філософії Новітнього часу / В. Б. Ханжи // Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах : Матеріали доповідей та виступів II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Вінниця, 18 листопада 2021 р.). — Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. — С. 166–169. — Режим доступу : <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12766>

13. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/758> – Репозиторій ОНМедУ (кафедра філософії, біоетики та іноземних мов).
2. <https://info.odmu.edu.ua/chair/philosophy/files> – Методичні матеріали кафедри філософії, біоетики та іноземних мов.
3. <https://plato.stanford.edu/index.html> – Stanford Encyclopedia of Philosophy.
4. <https://www.facebook.com/groups/310708616909797> – Відкрита філософська школа філософського факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.